

**RICHARD SHUSTERMAN:
PRAGMATIZMUS A FILOZOFICKÝ ŽIVOT**

Richard Shusterman (1949) patrí k popredným predstaviteľom novej generácie amerických filozofov-pragmatistov. Filozofiu pragmatizmu aplikuje nielen v teórii kultúry a estetiky, ale aj v literárnej kritike. Vyštudoval na Hebrejskej univerzite v Jeruzaleme, doktorát získal na St. John's College v Oxforde. V súčasnosti pôsobí ako profesor a vedúci katedry filozofie na Temple University vo Filadelfii a zároveň ako Directeur de Programme na College International de Philosophie v Paríži, kde riadi program UNESCO zameraný na urbanistiku a ľudovú kultúru. Je hosťujúcim profesorom na New School for Social Research v New Yorku a často ho pozývajú prednášať aj na ďalšie univerzity (Princeton, Berlín atď.). Napísal monografie Predmet literárnej kritiky (The Object of Literary Criticism, 1984), T. S. Eliot a filozofia kriticismu (T. S. Eliot and the Philosophy of Criticism, 1988), Analytická estetika (Analytic Aesthetic, 1989), Estetika pragmatizmu (Pragmatist Aesthetics, 1992), ktorá vyšla aj vo francúzskom, nemeckom, fínskom a koncom minulého roka aj v poľskom preklade (portugalský, japonský a kórejský preklad je v tlači, slovenský preklad vyjde vo vydavateľstve Kalligram v r. 2000). Okrem toho je editorom viacerých významných zborníkov, napr. Interpretatívny obrat: filozofia, veda, kultúra (The Interpretive Turn: Philosophy, Science, Culture, 1991, spolu s D. Hileyom a J. Bohmanom), autorom množstva štúdií, esejí atď., okrem iného aj encyklopedického hesla "Poézia" v nedávno vydanej The Routledge Encyclopedia of Philosophy (1998). Esej Pragmatizmus a filozofický život je úryvkom z jeho zatiaľ najnovšej knihy Živá filozofia (Practicing Philosophy, 1997), v ktorej v duchu pragmatizmu obnovuje chápanie filozofie ako umenia žiť a praktického návodu na dobrý život.

Emil Višňovský

PodĎakovanie: Redakcia ďakuje prof. R. Shustermanovi za láskavé poskytnutie autorských práv na uverejnenie tohto slovenského prekladu jeho článku.

Acknowledgement: The editor wishes to thank to Prof. R. Shusterman for his kind permission to publish the Slovak translation of his article.

I.

Prečo sa máme podujímať na filozofovanie? Dokonca aj čitatelia, ktorí sa už hlboko ponorili do tejto činnosti, nie sú tejto otázke ušetrení - vyžaduje si ju totiž kritická, sebareflexívna povaha samotnej filozofie. Učítelia, snažiaci sa presvedčiť svojich študentov o hodnote filozofie, musia sa v nej sami znova a znova utvrdzovať. Študenti, rozhodujúci sa zasvätiť svoj život filozofii, by zasa mali skúmať, čo im ponúka a k čomu smeruje, zvlášť pokiaľ ide o riziká späté s akademickou kariérou.

"Dnes máme profesorov filozofie, ale nie filozofov. A predsa je úžasné prednášať ju - tak, ako kedysi bolo úžasné ju žiť." Tieto slová z Thoreauovho *Waldena* sú práve tak otázkou ako výčitkou. (Pozri H. D. Thoreau: *Walden aneb život v lesích*. Praha, Odeon 1991, s. 17 - pozn. prekl.) Čo znamená byť filozofom? Nestačí vari študovať, písať a vyučovať tento predmet v nejakej akademickej inštitúcii? Žiada si to ešte čosi viac, snád' nejaký zvláštny spôsob života? Definícia filozofa, filozoficky činného človeka, nás iba vracia späť k otázke, čo táto činnosť obsahuje a aká je jej hodnota.

Filozofia odoláva konečnej definícii nielen v dôsledku svojej historickej rôznorodosti a otvorenej budúcnosti, ale aj preto, lebo jej vlastná povaha, jej možnosti i tie najlepšie varianty sú neustále predmetom sporov. Zatiaľ čo jedni ju vyhlasujú za vedu a druhí za poéziu, iní ju stotožňujú s ideológiou, terapiou, ba dokonca aj s autobiografiou (ako systematickou artikuláciou individuálnej skúsenosti a/alebo predstáv o svete). Väčšina tých najlepších filozofií však zrejme obsahuje väčšinu týchto prvkov.

Tvorivé bohatstvo zložitej a toľko spochybňovanej povahy filozofie je viac než kompenzáciou za frustráciu v prípade jej definície, preto by nebolo správne vtesnávať ju do jednej-jedinej podoby či funkcie. Ba ani jej vtesnanie do dvoch podôb či funkcií by nebolo o nič lepšie. Bez návyku na vyčerpávajúcu analýzu tohto pojmu chcem rozlíšiť dve základné formy filozofickej praxe, také charakteristické pre jej dejiny. Prvá, nazvime ju "teóriou", súvisí s formulovaním alebo kritikou všeobecných, ucelených názorov na svet, vrátane názorov na podstatu človeka, poznanie a spoločenské inštitúcie. Každý, kto sa zaoberá štandardnými témami akademickej filozofie (napr. teóriou významu, bytia, pravdy, poznania, hodnoty, spravodlivosti, umenia atď.), praktizuje filozofiu v tomto teoretickom zmysle - nezáleží na tom, či je jeho systém vedecký, poetický alebo ideologický alebo či je výrazom jeho autobiografických, resp. terapeutických záujmov.

Thoreauova výčitka evokuje, naopak, iný spôsob filozofickej praxe - filozofie ako umenia žiť. Práve takto sa dá najlepšie pochopiť jeho vlastný životný experiment pri rybníku Walden. Skôr než o excentrický únik v duchu romantického primitivizmu ide tu o radikálny pokus obnoviť antickú myšlienku praktizovania filozofie ako konkrétneho spôsobu života, ktorý je práve taký obohacujúci ako náročný. Thoreauova kritika umelej akademickej filozofie na pozadí skutočného praktického umenia živej filozofie stavia na dlhej tradícii, ktorá bola veľmi vplyvná v dobe pred modernou akademickou profesionalizáciou filozofie a našla odraz aj u takých predstaviteľov modernej filozofie, akými boli Kierkegaard a Nietzsche.

V rámci tejto tradície filozofi ako Cicero, Epiktétos, Seneca a Montaigne hania čistých teoretikov ako "gramatikov" a "matematikov", ktorí - venujúc väčšiu "starostlivosť" a pozornosť svojim rečiam... než svojim životom" - nás učia, ako máme argumentovať, namiesto toho, aby nás učili, ako máme žiť. V rámci tejto tradície filozofia odvodzuje svoju hodnotu a "autoritu voči ostatným umeniam" z toho, že je "majsterkou v umení života samého". Teda "toto najhodnotnejšie zo všetkých umení, umenie dobrého života" sa overuje viac kvalitou konkrétneho života človeka než jeho teoretickými spismi. "Filozofia," hovorí Seneca, "považuje za svoj cieľ šťastie", nie učenie sa z kníh, v ktorom horlivosť môže byť nielen nanič, ale dokonca aj škodlivá. Niektorí vynikajúci filozofi, ako svedčí Diogenes Laertský, "nenapísali vôbec nič" a podobne ako Sokrates sprostredkovali svoje učenie predovšetkým príkladom vlastného života, nie

formuláciou doktrín. Ako napísal Montaigne: "Našou povinnosťou je uviesť poriadok do svojich mravov, a nie do kníh... Naším veľkým a slávnym majstrovským dielom je správne žiť." (Pozri M. de Montaigne: Eseje. Praha, ERM 1995, s. 204 - pozn. prekl.)

Od Thoreauových čias profesionálne filozofické inštitúcie túto alternatívnu tradíciu filozofie ako umenia žiť ešte väčšmi zatienili a potlačili. Pojem filozofie ako vedomej životnej praxe, vnášajúcej do života tých, ktorí ju praktizujú, krásu a šťastie, je dnes profesionálnej filozofii rovnako cudzí ako astrofyzike astrológia. To nie je dobrým znamením pre profesionálnu filozofiu, ktorá je v našej pragmatickej spoločnosti v dôsledku svojej zjavnej irelevantnosti pre život a rastúcich pochybností o jej vedeckej hodnote stále viac marginalizovaná. Nie je to dobré ani pre milióny inteligentných ľudí, ktorí sa musia pri hľadaní toho, čo sa bežne nazýva "filozofia života", obracať k oveľa povrchnejším zdrojom, než je filozofia. Pojem filozofie ako "svojpomoci" v umení žiť môže vyvolať zo strany mnohých profesionálnych filozofov opovrhujúce úškrny. No svojpomoc bola kedysi primárnym cieľom filozofie a zachováva si svoju hodnotu i naďalej; jej pôsobivosť a prospešnosť ďaleko presahuje úzke kruhy tých, ktorí si chcú zabezpečiť svoje živobytie ako akademici. Obnovením tohto pojmu filozofie ako umenia žiť nabodúda filozofická prax širší význam a prítlačivosť.

Aj keď je správne rozlišovať medzi filozofiou ako teóriou a filozofiou ako umením žiť - medzi knihami a životom -, nesmieme z toho robiť falošnú dichotómiu. Po prvé, písanie je nielen formou života, ale dôležitým nástrojom umeleckej práce na sebe (tým bolo už v období helenizmu), prostriedkom sebapoznania a sebauvárania. Preto samotní obhajcovia filozofie ako umenia žiť pestovali písanie (v takých rozmanitých formách ako listy, denníky, vyznania, eseje, rozpravy, zápisníky, básne) ako hlavnú súčasť tohto umenia. Navyše, písanie je médium zaznamenávania, komunikácie, a teda zachovávanie filozofického spôsobu života s dosahom, ktorý prekračuje bezprostrednosť individuálnej existencie. Čím by bol pre nás Sokrates bez Platónových a Xenofontových spisov?

Po druhé, filozofická teória bytia obvykle slúži ako logický základ alebo základná orientácia, prostredníctvom ktorej rozvíjame a obhajujeme filozofické umenie života. Príkladom toho je epikureizmus. Epikuros vytváral ucelenú teóriu prírody a ľudského bytia, zdôvodňujúcu a podporujúcu umenie žiť, práve v presvedčení, že primárnym cieľom filozofie je dosiahnuť šťastný život (chápaný ako čistý duševný pokoj, ktorý sa dá najlepšie dosiahnuť jednoduchým životom v ústraní).

Keďže najväčšími prekážkami epikurejského šťastia boli nepokoj, zapríčinený vierou v zasahovanie bohov do ľudských záležitostí, a obavami, čo sa stane s ľudskou dušou po smrti, epikurejská teória sa snažila odstrániť tento strach dokazovaním, že existujú iba atómy a prázdny priestor. Okrem toho tvrdením, že dokonca aj duša je telesná, mohol Epikuros dokazovať, že po jej rozpynutí sa po smrti už nič nevníma a že sa teda nemáme čoho báť. Ak sa často znepokojujeme kvôli tomu, aké ťažké je dosiahnuť blaženosť či znášať nejakú bolesť, epikurejská prírodná filozofia - tým, že odhaľuje povahu a hranice ľudských strastí i slastí - ukazuje, ako sa dá celkom jednoduchými prostriedkami dosiahnuť blažený život. Takže keby aj teória nemala "žiadny iný cieľ ako duševný pokoj", Epikuros ju považoval za nevyhnutnú pre umenie žiť, pretože bez "štúdia prírody nemôžeme mať pôžitok z duševného pokoja". (Pozri Epikuros: O šťastnom živote. Bratislava, Pravda 1989, s. 42. - pozn. prekl.)

Na filozofickej teórii (a oveľa rozpracovanejšej než epikurejská) sa zakladala aj stoická etika, ktorá kládla dôraz na život v priamom súlade s prírodou a v pokojnom prijímaní osudu. Táto teória prezentovala celý prírodný svet ako dokonalú, organickú jednotu, ktorej časti treba prijímať ako nevyhnutne patriace k celku. Podobne by bolo veľmi ťažké oddeliť Aristotelov etický ideál *teórie* od metafyziky, ktorá jej poskytovala vznešený cieľ; a ako by bol mohol Platón hovoriť o živote vedenom víziou dokonalých Foriem, keby nebol vypracoval filozofickú teóriu, ktorá dokazovala ich najvyššiu existenciu a hodnotu?

Chcem zdôrazniť práve fakt, že neexistuje zásadná protikladnosť, ktorá by nás nútila vyberať si medzi filozofiou ako teóriou a filozofiou ako umeleckou životnou praxou. Voľba medzi nimi naozaj nie je nevyhnutná, pretože aj vtedy, keď pochybujeme o tom, či každé umenie žiť zahŕňa rozvinutú filozofickú teóriu a či je každá teória výrazom nejakého spôsobu života, budeme nepochybne utvárať svoje umenie žiť na poznatkoch a predstavách o svete a na druhej strane budeme hľadať poznatky, ktoré poslúžia nášmu umeniu žiť. Filozofia je najúčinnnejšia vtedy, keď obe formy jej praktizovania kombinujeme tak, aby sa navzájom posilňovali, ako to bolo v antike.

Podstatným rozdielom medzi nami a antikou je však to, že filozofická teória sa nám už nejaví ako hlavný zdroj poznatkov o svete. Túto funkciu prevzali jednotlivé prírodné a humanitné vedy, ktoré sa vyvinuli v rámci filozofie, zatiaľ čo jej rola ako umenia žiť zostávala zabudnutá a potláčaná v dôsledku úzkostlivého lipnutia akademickej filozofie na jej vedeckom, teoretickom statuse (napriek tomu, že často hlásala svoju autonómiu voči "štandardnej" vede). Akademická filozofia na svoju obhajobu obvykle zdôrazňuje čistotu svojho vedeckého východiska. Najvyšším cieľom je poznanie pravdy, ktorá sa hľadá kvôli nej samej - "aplikovaná" filozofia sa preto považuje za čosi podradné.

Helenistickí filozofi ako Epikuros a Seneca, ktorí spochybňovali hľad po poznaní pre poznanie samo, boli k praktickej užitočnosti filozofie oveľa vnímavejší. Poznanie chápali iba ako čosi, čo má inštrumentálnu hodnotu vo vzťahu k čomusi vyššiemu - napríklad k šťastiu alebo k cnosti - čomusi, čo nemožno redukovať na pravdu a čo hľadanie pravdy presahuje, ak sa dostanú do konfliktu. A predsa, práve preto, že (a do tej miery, ako) je poznanie inštrumentálne vo vzťahu k dobrému životu, vysoko si ho cenili a vyhľadávali ho. Montaigne, ktorý v záujme starostlivosti o svoje Ja a o dobrý život preukazuje rovnako zásadné podriadenie poznania užitočnosti, podľa toho aj hodnotil antické filozofické školy: "jedny pátrali po pravde, druhé sa starali skôr o prospernosť, čím si pre seba získali veľkú dôveryhodnosť." (Pozri M. de Montaigne: Eseje. Praha, ERM 1995, s. 163 - pozn. prekl.)

II.

Pragmatizmus v mojom chápaní predstavuje návrat k tomuto praktickému prístupu, a preto si plne zaslúži svoje jamesovské pomenovanie ako "nové meno pre staré spôsoby myslenia". Nie je to žiadny "únik od filozofie", ale obnova tradície, ktorá považovala teóriu za užitočný nástroj vyššej filozofickej praxe - umenia dobrého a múdreho života. Je to evidentné z toho, ako Dewey obhajuje vedu a zároveň tvrdí, že je - tak ako celé poznanie - iba "služkou" umenia, chápaného veľmi široko ako experimentálne

obohacovania života. Pragmatizmus takto spája filozofickú teóriu s požiadavkou rekonštruovať filozofiu ako umenie žiť.

Dôraz pragmatizmu na praktickosť je zvlášť dôležitý, pretože umenie žiť musí byť praktickým umením. Tento problém filozofie ako umenia žiť sa mi javí ako kľúčová téma súčasnej filozofie aj v mojej práci *Estetika pragmatizmu*, ktorej som dal podtitul *Život v kráse a premýšľanie o umení* (najmä v jej poslednej kapitole s názvom *Postmoderná etika a umenie žiť*). V tejto knihe podávam obraz estetizácie etiky v súčasnej anglo-americkej a európskej teórii na základe toho, že kultúra sa dnes viac zaujíma o životné štýly než o morálku. Filozofi prejavujú stále väčšie pochopenie pre to, že etické rozhodnutia týkajúce sa spôsobu života sa nedajú logicky odvodiť z ľudskej podstaty alebo z nevyvrátiteľných princípov, ale naopak vyžadujú - podobne ako estetické sudy - tvorivú a kritickú imagináciu. Michel Foucault a Richard Rorty však presadzujú ešte radikálnejšiu požiadavku: estetický život ako etický ideál. Filozofický život obhajujú ako zásadne originálnu estetickú sebakreáciu, pričom vychádzajú z Nietzscheho imperatívu urobiť z človeka umelecké dielo.

Prečo by však malo byť čosi také čisto praktické ako umenie žiť (*techné tou biou*) zvláštnym druhom estetiky? Neznamená tu termín "umenie" (tak ako v spojeniach "bojové umenie" alebo "liečiteľské umenie") skôr nejakú užitočnú zručnosť, techniku alebo poznanie než estetickú tvorbu v zmysle krásnych umení (ktoré Gréci nazývali *poiesis*)? Nemala by sa preto filozofia ako umenie žiť prispôsobiť skôr "technickému" modelu (ako to neraz aj bolo), napríklad podľa lekárskeho modelu liečenia duší, než esteticko-poetickému modelu? A skutočne, ako môžeme odporúčať, aby sa praktické umenie žiť pestovalo ako umelecký život, keď filozofia bežne definuje estetiku ako priamy protiklad praktickosti - práve tak, ako umenie definuje v priamom protiklade k reálnemu životu? Nie je potom estetický život únikom od spoločenskej reality a praxe? A je krása vlastného súkromného Ja tým najlepším, v čo môže filozof dúfať a o čo sa má snažiť? Alebo prečo je na estetickú štylizáciu Ja nevyhnutná jedinečná originalita? Len málo ľudí môže splniť túto požiadavku - musí sa preto filozofický život obmedziť iba na úzku elitu?

Podeweyovský pragmatizmus v mojej koncepcii ponúka osobitné možnosti na obranu estetického modelu filozofického života proti týmto ťažkostiam - odmieta totiž tradičné ostré protiklady, na ktorých sa tieto ťažkosti zakladajú. Pragmatizmus nachádza hlboké korene umenia v potrebách a problémoch života - tak prírodného, ako aj spoločenského - tým, že do estetickej skúsenosti zahrňa spolu s telesnými a sociálnymi aj praktické a kognitívne elementy. Pragmatizmus nástojí na väčšej integrácii života a umenia v záujme ich vzájomného obohacovania, čím sa priamo orientuje na umenie žiť. Okrem toho pragmatizmus začleňuje estetické hodnoty do celého bohatstva životnej skúsenosti, a nie do jedinečnej originality či elitárskej vyumelkovanosti, a tak ukazuje cestu k tomu, ako sprístupniť a zdemokratizovať umenie žiť v ešte väčšej miere, než si to predstavujú Foucault a Rorty.

Pragmatistický prístup k filozofickému životu sa ďalej opiera o svoju imanentnú tendenciu k meliorizmu. Ak máme skutočne záujem na praktizovaní filozofie ako umenia žiť, nechceme vedieť iba to, čím táto prax bola alebo je. Mali by sme sa zvlášť zaujímať o to, ako ju robiť "lepšie". To neznamená, že pragmatizmus má alebo

potrebuje vopred danú jednoznačnú odpoveď na otázku Čo je to "lepšie"? Vždy je namieste pýtať sa "Lepšie pre koho?" a rozdielne ľudské povahy i životné podmienky môžu podporovať rôzne formy filozofického života, ako aj rozličné úrovne ich praktizovania. Pragmatizmus by mal - uznávajúc tento pluralizmus - trvať na tom, aby sa filozofické umenie žiť nechápalo ako principiálne elitárske, pretože neoddeliteľnou súčasťou spomínaného meliorizmu je pragmatistická viera v demokraciu.

Iste, musíme oveľa komplexnejšie skúmať celú dlhú tradíciu fenoménu filozofického života. V minulosti, najmä v antike, sa totiž rozvíjal oveľa starostlivejšie a podrobnejšie, pretože bol oveľa viac v centre pozornosti filozofickej praxe. Napriek užitočnosti tohto skúmania je však antické myslenie príliš vzdialené na to, aby našej súčasnej snahe o pestovanie filozofického života poskytlo reálne východiská. Keďže filozofický život musíme viesť vždy v konkrétnych životných podmienkach, len tie jeho formy, ktoré sa praktizovali v podobných podmienkach, nám môžu poslúžiť pri utváraní našich vlastných foriem.

To, pravdaže, neznamená, že najnovšia filozofia je nevyhnutne aj najlepšia. Príliš veľká zahĺbenosť do nových požiadaviek a metód nám môže prekážať pri pochopení starších, stále ešte životaschopných hodnôt, ktoré si žiadajú iba novú formuláciu. Deweyho pojem nediskurzívnej skúsenosti si vyžaduje obhajobu potom, čo bol odmietnutý "lingvistickým obratom" vo filozofii, hoci zároveň potrebuje aj zásadnú revíziu. Ďalším príkladom je jeho názor na komunitu a politickú angažovanosť ako podstatné súčasti estetického sebautvárania. Napriek tomu, že Rorty oprávnené dokazuje, ako dezintegrácia tradičných organických komunít prekonala Deweyho názory, možno ich podľa mojej mienky rekonštruovať z hľadiska nových foriem komunity a politiky, ktoré sa rozvíjajú v postmoderne.

Rozmanité názory na umenie žiť odrážajú rozdielne sociokultúrne podmienky, ktoré plodia rozličné estetické požiadavky a modely. Ak chápeme pragmatizmus širšie, môžeme doň zahrnúť aj Wittgensteina, Habermasa a Foucaulta. Títo filozofi umiestňovali sociálnu prax a pragmatické záujmy do centra filozofie - dokonca aj pri jej najteoretickejších problémoch, akými sú význam, pravda a poznanie -, a tým nielenže potvrdili svoje spojenie s pragmatizmom, ale často si tento názov aj priamo vyslúžili. Pragmatizmus tak rozširuje svoje hranice, čím zvyšuje svoj kultúrny vplyv a vďaka tomu má dobré dôvody pokladať sa za čosi viac než len za čisto americkú a čisto akademickú filozofiu.

III.

Svoju obhajobu pragmatistického prístupu však musím vyvážiť rešpektovaním jeho prísnych obmedzení. Filozofický život obsahuje toľko dimenzií a filozofických otázok a praktizovali alebo oslavovali ho už toľki filozofi rozmanitých smerov, že jeho hlboké skúmanie by stačilo na viacero zväzkov. Preto už iba naznačím niekoľko komplexných problémov, ktoré by mohli čitateľovi poslúžiť na istú orientáciu a povzbudiť ho v systematickejšom hľadaní.

1. Aký je vzťah medzi názormi filozofov a ich životom? Do akej miery sú ich postoje produktom, zdôvodnením alebo na druhej strane kompenzáciou ich života? Dávno

predtým, než Nietzsche vyhlásil filozofiu za maskovanú autobiografiu (víziu, ktorá zdôvodňuje život človeka), Diogenes Laertský vysvetľoval filozofické názory na základe vlastného života filozofov: napríklad obhajobu pokory predsokratikom Pittakom vysvetľoval ako produkt jeho manželstva so ženou urodzenejšieho pôvodu. (Pozri: Diogenes Laertios: Životopisy, názory a výroky proslulých filosof. Pelhřimov, NT 1995, s. 62 - pozn. prekl.) Obhajoval Pittakos pokoru, ktorú musel znášať pre svoju ženu, alebo obhajoval pokoru ako kompenzáciu za svoju predošlú trúfalosť, že si ju zobral? Filozofická reflexia života môže nadobudnúť formu prevrátených obrazov. Do akej miery teda filozofické ideály harmónie a pokoja slúžia ako kompenzácia za ťažký a rozorvaný život? Fungujú niekedy ako maska, alebo ako vyváženie života, ktorý skryto vyhľadával rozmanitosť a vzrušenie? Takéto otázky volajú aj po empirickom skúmaní života filozofov.

2. Do akej miery môže život nejakého filozofa poprieť alebo potvrdiť jeho filozofiu? *Argumentum ad hominem* sa dnes považuje za do očí bijúcu logickú chybu a je zaiste pri formálnejších a abstraktnejších filozofických otázkach irelevantný. No v predmoderných časoch bolo bežné overovať hodnotu praktizovanej filozofie životom filozofa, často so zvláštnym dôrazom na to, ako sa vyrovnáva s otázkou smrti, ktorá je konečnou previerkou života. Montaigne napríklad vyzdvihuje Sokrata, Kleanta a Senecu za to, ako viedli a ukončili svoje životy, no odsudzuje Cicera za úbohý a hanebný spôsob, akým skončil. Ak máme praktizovať to, čo hlásame, a ak sa v duchu pragmatizmu chuť pudingu jedením, ako môžeme vylúčiť argumenty, ktoré dávajú do súvislosti filozofiu života s konkrétnym životom?

A predsa nemôžeme jednoducho stotožniť filozofiu so životom, pretože konkrétny život zahŕňa množstvo podružností a dôležitých náhodilostí, ktoré ako čosi nekontrolovateľné (a teda často neopakovateľné) nemožno pokladať za súčasť osvojenej životnej filozofie. Dať znamienko totožnosti medzi život a myslenie by znamenalo, že ani dvaja ľudia sa nemôžu podeliť o svoju filozofiu. Navyše, ohromná sila osudu zrejme robí zo života čosi viac než len záležitosť osvojenia si správnej filozofie.

Ak však nemôžeme striktné porovnať filozofiu života s konkrétnym životom filozofa, do akej miery môžeme posudzovať filozofiu na základe života? Napokon, ak sa snažíme odpovedať na túto otázku tým, že rozlišujeme medzi podstatnými a irelevantnými stránkami života filozofa, vyvstáva pred nami ďalšia otázka - ako rozlíšiť tieto stránky? Hoci niektoré z nich (napríklad výchova) sa vždy javia ako dôležité, iné, zdanlivo nepodstatné (napríklad telesná výška alebo dátum narodenia či záľuba vo víne), môžu vystupovať v istej interpretácii života ako významnejšie. Na definitívne odpovede tu - práve tak ako všade vo filozofii - nestačia ani empirické fakty, ani všeobecné pravidlá.

3. Ak byť študentom alebo profesorom filozofickej teórie neznamená zároveň viesť aj skutočne filozofický život, čo ešte k tomu treba? Ak byť teoretikom nie je dostatočnou podmienkou, je to aspoň nevyhnutnou podmienkou? A možno viesť filozofický život aj v povolani (nielen činnosti) básnika, kňaza, maliara, lekára či politika alebo dokonca klampiara či špicľa? Ak sa obmedzenie vzťahuje iba na filozofických teoretikov, týka sa to len veľkých, originálnych teoretikov? Ale ak teoretizovanie nie je nevyhnutnou podmienkou, je ňou snáď veľkosť alebo originalita osobnosti? Podľa Montaigna

(ktorý sa odvoláva na antiku) život bez slávy a inovatívnosti sa môže pokladať za filozofický, ak v ňom usilovná snaha o sebaopoznanie a sebazdokonaľovanie vedie k poriadku, kráse a pokoju. Je však dosahovanie týchto (alebo iných) cieľov nevyhnutnou podmienkou, alebo stačí už samotná snaha o ne? Od riešenia týchto otázok závisí, či môžeme filozofiu odporúčať všetkým, ako to robil Sokrates, keď trval na tom, že život bez reflexie nestojí za to, aby sme ho žili.

4. Tieto otázky napokon vyúsťujú do otázky "V čom vlastne spočíva filozofický život?" Môžeme v pestrej palete individuálnych filozofických životov vystopovať súvislú tradíciu alebo žáner, resp. určité jeho druhy či modely (napr. epikurejský, stoický, dandyovský)? Alebo musí každý skutočne filozofický život priniesť ako prejav svojej originality aj svoj vlastný žáner? Aké sú rozhodujúce znaky alebo najvyššie hodnoty takéhoto života? Aj keď sú pravda a sebaopoznanie štandardnými filozofickými ideálmi, rovnako (a neraz ešte viac) sa odporúčajú aj ďalšie podstatné hodnoty, vedúce k zúšľacht'ovaniu Ja: zdravie a pokoj, krása a blaženosť, hrdinská cnosť a tvorivosť. Filozofia sa často prezentuje ako život mysle, do akej miery však môžu byť súčasťou filozofického života aj telesné činnosti (napr. stravovanie a upevňovanie fyzického zdravia a sviežosti)?

5. Napokon, aké sú korene nášho pojmu filozofického života a ako sa vyvíjal od antiky po súčasnosť? Obvykle sa paradigmaticky uvádza Sokratov heroický život, no dali by sa skúmať aj predsokratovské prípady, ktorými sa možno nechal viesť aj on a ktoré inšpirovali i ďalších filozofov. Takými to príkladmi môžu byť nielen prví filozofi (Pytagoras, Herakleitos), ale aj kňazi, básnici a mýtickí hrdinovia, a to nielen v rámci západnej kultúry. Ako sa súčasné vzory filozofického života odlišujú od antických vzorov? Napríklad zatiaľ čo antika sa viac sústreďovala na pokoj, dnes sa väčší dôraz kladie na jedinečnú originalitu.

Aké sú hlavné vnútorné a vonkajšie vplyvy, ktoré riadili vývoj filozofického života a jeho významné potlačenie v súčasnej západnej filozofii? Dvoma možnými vysvetleniami sú: odosobnenosť poznania v modernej vede a privlastnenie si hlavných funkcií sebaopoznania, sebaoslobodenia a zmyslu života kresťanstvom. Takéto historické premeny si však vyžadujú oveľa širšie skúmanie, spojené s komparatívnou analýzou odlišnej evolúcie filozofického života aj v ne-západných tradíciách.

Z anglického originálu *The Philosophical Life. A Renewed Poetics of Philosophy*. In: Richard Shusterman: *Practicing Philosophy. Pragmatism and the Philosophical Life*. New York and London: Routledge 1997, s. 1-11, preložil *Emil Višňovský*. (Preklad vznikol v rámci grantu RSS č. 117/1998. This work was supported by the Research Support Scheme of the Open Society Support Foundation, grant No.: 117/1998).